

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

8 ЖИЛД, 5 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 8, НОМЕР 5

LOOK TO THE PAST

VOLUME 8, ISSUE 5

ТОШКЕНТ-2025

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети

Аминова Азиза Марковна
тарих фанлари доктори, доцент,
Навоий давлат педагогика институти

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент ирригация ва кишлок
хужалигини механизациялаш
муҳандислари институти
Миллий тадқиқот университети

Худайқулов Тулқин Дўстбоевич
Тарих фанлари доктори (DSc)
Шаҳрисабз дала педагогика институти

Гофоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Халикова Раҳбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Эшов Боходир Жўраевич
тарих фанлари доктори, профессор
Қариш давлат университети

Маҳкамova Надира Раҳмановна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент ахборот технологиялари
университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент,
Нукус давлат педагогика институти

Мустафасева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Фанлар академияси

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Хайдаров Ғайратбек Мирзапўлатович
тарих фанлари доктори, профессор,
Андижон давлат университети

Расулов Абдуллажон Нуридиневич
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Санкт-Петербург Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон давлат тарихи институти

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмуталиевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Тожибоев Музаффар Турдибоевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ИИВ Академияси

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Сайнова Камола Давляталиевна
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc), профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Таниева Гулдона Мамановна
тарих фанлари доктори, в.б.профессор,
Низомий номидаги Ўзбекистон Миллий
педагогика университети

Дорошенко Татьяна Ивановна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент,
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Мирзалиев Улуғбек Бегмурзаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), Гулистон
давлат педагогика институти

Нуруллаева Шоира Кушназаровна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Урганч давлат университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети
Масъул котиб

Теймураз Ахалмосулишвили
тарих фанлари номзоди, профессор,
Телави давлат университети

Джоробекова Айнур Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Қозогистон дипломатия академияси

Рахмонқулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исаков Бахадир Нигматуллаевич
тарих фанлари номзоди,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Холмуродов Дилшод Рашидович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), Жиззах давлат
педагогика университети

Одилов Аброр Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети
Масъул котиб

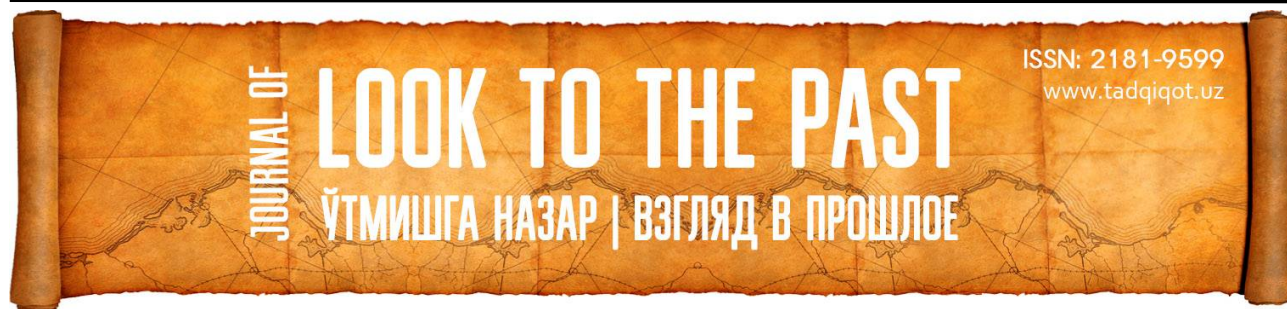
Тўхтабасв Аъзамжон Шарипхўжаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент,
Наманган давлат университети

Халмуратов Бахтиёр Режавалиевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент,
Наманган давлат университети

Алимардонов Отабек Қудратович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доценти
Ўзбекистон Миллий университети

МУНДАРИЖА | СОДЕРЖАНИЕ | CONTENT

1. Umurzok Alibekov, Alisher Abdumatov, Ismoiljon Rayimjonov XVIII-XIX ASRNING BIRINCHI YARIMIDA EKOMUHITDAGI O'ZGARISHLAR, SIYOSIY- IJTIMOIY ETNIK JARAYONLAR XUSUSIDA.....	5
2. Nodira Babadjanova MILLATLARARO TOTUVLIK VA DINIY BAG'RIKENGLIK BARQARORLIK OMILI SIFATIDA.....	10
3. Дилмурод Бабожонов ХОРАЗМ ХОНЛИГИДА МАХФИЙ МАҲКАМА ФАОЛИЯТИ.....	16
4. Эргашали Эркаев ЎЗБЕКИСТОНДА БИРИНЧИ БЕШ ЙИЛЛИК ДАВРИДА ИРРИГАЦИЯНИ ТИКЛАШ ВА РИВОЖЛАНТИРИЛИШИ (1928-1932 йиллар).....	27
5. С.И.Габриэльян ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МУСТАФЫ КЕМАЛЯ АТАТЮРКА: ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЕ.....	32
6. Zebo Ismatullayeva O'ZBEKISTON VA GERMANIYA MUNOSABATLARIDA XALQ DIPLOMATIYASI O'RNI.....	43
7. Jaxongirbek Jonqobilov SURXONDARYO VILOYATIDA IKKINCHI JAHON URUSHIDAN KEYINGI YILLARDA PAXTACHILIK SANOATINI RIVOJLANTIRISH BORASIDAGI DAVLAT SIYOSATI.....	50
8. Akmal Mengliboyev SOVET HOKIMYATI DAVRIDA SURXONDARYODAGI IJTIMOIIY QATLAMLARNING O'RNATILISHI: QATAG'ON VA JAMOALASHTIRISH SIYOSATINING TA'SIRI.....	55
9. Vafa Quliyeva, Qanira Pirkuliyeva THE ARAN-KARABAKH CARPET SCHOOL (the Karabakh School of carpet weaving).....	62
10. Ботиржон Тожибоев ҚИЗИЛ АРМИЯГА ҚАРШИ САМАРҚАНД ВИЛОЯТИДАГИ ҚАРШИЛИК ХАРАКАТЛАРИ.....	70
11. Хулкар Холикулова ГЕНДЕР ТЕНГЛИК ВА АЁЛЛАР ҲУҚУҚЛАРИ: ЖАҲОН ҲАМЖАМИЯТИНИНГ ХАЛҚАРО ТАШАББУСЛАРИ.....	76
12. Бахтиёр Юлдашев, Гулсанам Тилавбаева “АНГРЕН – ПОП” ЭЛЕКТРЛАШТИРИЛГАН ТЕМИР ЙЎЛ ЛИНИЯСИ ҚУРИЛИШИ ВА УНИНГ МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТИМИЗДАГИ ЎРНИ.....	81

Akmal Xolto‘rayevich Mengliboyev,
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

**SOVET HOKIMYATI DAVRIDA SURXONDARYODAGI IJTIMOYIY
QATLAMLARNING O‘RNATILISHI: QATAG‘ON VA JAMOALASHTIRISH
SIYOSATINING TA‘SIRI**

For citation: Akmal Kh. Mengliboyev. ESTABLISHMENT OF SOCIAL STRATA IN SURKHANDARYA DURING SOVIET RULE: THE IMPACT OF REPRESSION AND COLLECTIVIZATION POLICIES. Look to the past. 2025, vol. 8, issue 5, pp.55-61

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.15587271>

ANNOTATSIYA

Ushbu tadqiqotda Sovet hokimiyati tomonidan Surxondar viloyatidagi ijtimoiy qatlamlarning hamda sud hokimiyatining qarori va bu jarayonga qatag‘on. XX asrning 20-30-yillarida Sovet hukumati o‘zining sinfiy siyosati doirasida boy va mulkdorlarni yo‘q qilish, kambag‘allar va o‘rta hol dehqonlarni jamoa xo‘jaliklariga majburan birlashtirish orqali yangi ijtimoiy tuzilmaga kirishga kirishildi. Uch jarayon Surxondaryoda ham katta ijtimoiy va iqtisodiy o‘zgarishlar olib keldi.

Kalit so‘zlar: Qatag‘on siyosati, Jamoalashtirish, Sovet hokimiyati, Surxondaryo viloyati, Mulkdorlar, Ijtimoiy qatlamlar, Majburiy ko‘chirish, Sotsialistik islohotlar, Qishloq xo‘jaligi kollektivlashtirilishi, Repressiya, Sovet iqtisodiy siyosati, Tarixiy xotira, Adolatni tiklash

Акмаль Холтораевич Менглибоев,
Институт предпринимательства и педагогики Денова
доктор философии (PhD) по историческим наукам, доцент

**ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЛОЕВ В СУРХАНДАРЬИНСКОЙ
ОБЛАСТИ ВО ВРЕМЯ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ: ВЛИЯНИЕ ПОЛИТИКИ
РЕПРЕССИЙ И КОЛЛЕКТИВИЗАЦИИ**

АННОТАЦИЯ

В данном исследовании рассматриваются решения социальных слоев и судебной власти в Сурхандарьинской области советской властью и репрессии этого процесса. В 20-х и 30-х годах 20 века Советская власть в рамках своей классовой политики начала внедрять новый общественный строй путем истребления богатых и помещиков, путем принуждения крестьян бедноты и среднего класса к колхозам. Три процесса принесли большие социальные и экономические изменения в Сурхандарьинскую область.

Ключевые слова: Репрессивная политика, коллективизация, советская власть, Сурхандарьинская область, собственники, социальные слои, принудительное переселение,

социалистические реформы, коллективизация сельского хозяйства, репрессии, советская экономическая политика, историческая память, восстановление справедливости.

Akmal Kh. Mengliboyev,
Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy
Doctor of Philosophy in History (PhD), associate professor

ESTABLISHMENT OF SOCIAL STRATA IN SURKHANDARYA DURING SOVIET RULE: THE IMPACT OF REPRESSION AND COLLECTIVIZATION POLICIES

ABSTRACT

In this study, the decision of the social strata and the judiciary in the Surkhandar region by the Soviet authorities and the repression of this process. In the 20s and 30s of the 20th century, the Soviet government, within the framework of its class policy, began to introduce a new social structure by exterminating the rich and landowners, by forcing the poor and middle-class peasants into collective farms. Three processes brought great social and economic changes in Surkhandarya.

Index Terms: Repressive policy, collectivization, soviet power, Surkhandarya region, owners, social strata, forced resettlement, socialist reforms, collectivization of agriculture, repression, soviet economic policy, historical memory, restoration of justice.

1. Dolzarbliigi:

Sovet hokimiyati tomonidan olib borilgan qatag'on va jamoalashtirish siyosati O'zbekistonning barcha asosi Surxondaryo viloyatida ham chuqur iz qoldirdi. XX asrning 20-30-yillarida amalga oshirilgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlar natijasida aholi o'z tarixiy va iqtisodiy an'ana ajratildi, yangi sovet tuzumlaridan foydalanish moslashtirildi. Ushbu jarayon mulkdorlarni yo'q qilish, jamoaga majburan birlashtirish va siyosiy tazyiqlar ijtimoiy tuzilmaning tubdan o'rnatishga olib keldi.

Surxondaryo vohasi misolida mulkdorlarni qatag'on qilish jarayoni, bu hududda yashovchi dehqonlar va boylarning jamiyatdagi o'rni va ijtimoiy hayotga ta'siri haqida ma'lumotlar beradi. Ush jarayonining sabablari va zarar o'rganilishi, tabiiy tarixiy haqiqatni tiklash, balki bugungi kunda ijtimoiy tenglik va adolatni ta'minlash yo'lidagi sa'y-to'ldirishni tiklashga yordam beradi. Mulkdorlarning iqtisodiy faolligi va jamiyatdagi o'rni, Sovet davridagi qatag'onlar va sudlangan jamiyatga ta'siri o'tkazilganda, hozirgi jamiyatda yashayotgan yoshlar uchun tarixiy xatolardan o'rganish, jamiyatni yanada adolatliroq saqlash imkon beradi.

2. Metodlar va o'rganilganlik darajasi:

Sovet hokimiyati davrida Surxondaryodagi ijtimoiy qatlamlarning o'rnatilishi: Qatag'on va jamoalashtirish siyosatining ta'siri hozirgacha maxsus tadqiqot obyekti sifatida o'rganilmagan. Shuni hisobga olib, ushbu mavzuga oid tadqiqotlarni shartli ravishda ikki guruhga bo'lish mumkin: 1. Sovet davri tadqiqotlari; 2. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda amalga oshirilgan izlanishlar. Mavzuni yoritishda tarixiylik tamoyili asosida xronologik, ketma-ketlik, tizimli yondoshuv, qiyosiy tahlil kabi usullardan foydalanilgan.

3. Tadqiqot natijalari:

Sovet 1920-yillardan O'zbekistonda qishloq xo'jaligini kollektivlashtirishga kirishdi, bu hukumat jarayoni yer va suv resurslarini davlat nazoratiga olish o'z ichiga oldi. 1924-25-yillarda markaziy Osiyo iqtisodiyoti qayta chizilib, O'zbekiston SSSR tarkibiga kirdi, bu jarayonda etnik chegaralar asosida taqsimlandi. Yer ishlab chiqarish paxta ishlab chiqarishni qayta ishlashga qaratildi, chunki paxta sovet iqtisodiyotining ishlab chiqarish mahsuloti edi. Suv resurslari, xususan, Amudaryo va Sirdaryo daryolaridan intensivlashtirilgan, bu esa katta irrigatsiya tizimlari, masalan, Farg'ona kanali qurilishiga olib keldi.

Sovet davrida, ayniqsa, 1920-30-yillarda, yer-suv tuzilmalari oldida boy dehqonlarning, ya'ni "kulaklar" deb atalgan kishilarning yerlari davlat tomonidan olib qo'yilgan. Ularning yerlari yerlarisiz odamlarga, ya'ni kambag'al dehqonlarga taqsimlangan. Bu jarayonni kollektivlashtirish

siyosatini qo‘llab-quvvatlash bilan amalga oshirilgan. Ortiqcha yerlar boshqariladigan, masalan, Rossiya yoki boshqa sovet respublikalaridan ko‘chirilgan odamlarga berilgan. Bu odamlar ko‘pincha samarali ko‘chirish dasturlari, urush orqali yoki Stalin davridagi deportatsiyalar paydo bo‘lgan. Bu siyosat qishloq xo‘jaligini rivojlantirish va yangi yordamni egallashga yordam beradi.

Yer-suvlar islohatlarining amalga oshirish jarayonida mulkdor yerlari musodara qilinib, kam ta‘minlangan aholi qatlamlariga taqsimlab berildi. Shu bilan birga, yer maydonlari boshqa tomondan ko‘chib kelgan aholiga bo‘lib berish siyosati olib borildi. Bunda milliy yerlarni qayta taqsimlash, balki mulkdorlarni qatag‘ondan ham alohida e‘tibor qaratildi. Repressiyalar yer-suv jarayoni bilan parallel ravishda olib borilib, mulkdorlarning siyosiy va iqtisodiy mavqeini butunlay yo‘q qilish maqsad qilingan edi. 1928-yilning yozida vohada yer egalari va mulkdorlarga qarshi keng ko‘lamli qatag‘on siyosatini olib bordi. Surxondaryo davlat arxivida saqlanayotgan hujjatlariga ko‘ra, 1928-yil Termiz shahridagi 86 savdogar xo‘jalik tashkiloti xodimlarini nazoratga olib qo‘ygan.

XX asrning 80-yillarigacha amalga oshirilgan qatag‘onlarni o‘rganish jarayonida undagi o‘zgarishlar, o‘sish va pasayish, ommaviy qatag‘onni ko‘rish mumkin. Shundan kelib chiqib qatag‘on siyosatini Mashhuraxon Darmonova quydagi davlarga bo‘ladi:

1. 1918-1924-yillar ommaviy qatag‘on
2. 1925-1936-yillar siyosiy qatag‘on
3. 1937-1939-yillar “katta qirg‘in”
4. 1940-1950-yillar qatag‘on siyosati
5. 1980-yillar “Paxta ishi”.

Bu davrda mulkdor qarshi qattiq qo‘llanganlarga, ular hibsga olinishi, deportatsiya qilinishi yoki hatto jismonan yo‘q qilinishi mumkin edi. Kulaklarni yo‘q qilish kampaniyasi yer-suv tiklanishi olib borilib, bu jarayonga ijtimoiy qarshilikni sindirishga harakat qilish bilan birga edi. Tadqiqotlar ko‘rinishidagi, bu siyosat minglab odamlarning jabrlanishiga olib kelgan, oilalar parokanda bo‘lgan va ijtimoiy tengsizlikni oshirgan.

Dekulakizatsiya kampaniyasi 1929-1932-yillarda, birinchi besh yillik reja eng faol bo‘lgan. Bu jarayonda boy dehqonlar, ya‘ni “kulaklar”, sinfiy dushman sifatida belgilandi va joylashuvi, mol-mulki musodara qilindi. Tashkilotlar ko‘plab odamlarga, bu yerlar odamlarga, ya‘ni kambag‘al dehqonlarga taqsimlangan, bu asosiy fermer xo‘jaliklarini (kolxozlar) tashkil etishga yordam bergan. Masalan, jamoalashtirish “kolxoz jamg‘armasi” kabi tashkilotlar orqali taqsimlangan, bu jarayon iqtisodiy tenglikni oshirishga qaratilgan.

1928-yil noyabr va dekabr oylarida Pattakesar (bugungi Termiz va Muzrabot) tumanida 68 nafar mulkdor ishtirokchi badarg‘a qilingan. Ularning 13 nafar nafari amirdorlari, 22 nafari ruhoniylar, 49 nafari esa katta bo‘lgan, qatag‘on qurboniga aylangan 27 ta xo‘jalikda jami 150 nafar kishi istiqomat qilganligi aniqlangan

Sovet hokimiyatining tazyiqiga uchragan Termizlik boylar orasida Abduvosiboy Halimboy o‘g‘li (Halimov Abduvosiboy) ham bor edi. U Samarqand shahrida tug‘ilgan bo‘lib, Termiz shahrida qo‘rg‘on qurilishi (1894–1904), temir yo‘lining olib kelinishi (1914–1916), shuningdek, 1902-yilda ochilgan birinchi moliya muassasasi – bankning tashkil etilishida va boshqa ko‘plab inshootlarning bunyod etilishida homiylik qilgan. Abduvosiboy Halimov Jarqo‘rg‘on hududida ham katta yer-mulklariga egalik qilgan. Sovet hokimiyati yillarida esa Termiz shahrining Narimanov ko‘chasidagi 7-uyda ro‘yxatda turgan.

1928-yil 17-noyabr kuni Surxondaryo okrugi Pattakesar tumani “Yerdan mehnatsiz foydalanishni tugatish komissiyasi”ning raisi Masaidov, a‘zolari Safarov va Ibrohimov ishtirokida bo‘lib o‘tgan yig‘ilishda Abduvosiboy Halimovning xo‘jaligi O‘zbekiston SSR Markaziy Ijroiya Qo‘mitasi tomonidan 1928-yil 1-noyabrda chiqarilgan 192-sonli dekretga binoan to‘liq tugatilishi va uning barcha mol-mulki musodara qilinishi to‘g‘risida 14-sonli qaror qabul qilingan.

Sovet davrida ishlab chiqarishi, ayniqsa, 1920-30-yillarda, qishloq xo‘jaligini kollektivlashtirish va paxta ishlab chiqarishni qayta ishlash korxonalarida amalga oshirilgan. Bu yerdagi boy dehqonlarning, ya‘ni “kulaklar” deb atalgan kishilarning yerlari davlat musodara va ular yerlarisiz odamlarga taqsimlandi. Ortiqcha yerlar esa boshqariladigan joylardan ko‘chirilgan aholiga beriladi, bu jarayon sovet barqaror ko‘chirish siyosatlari bilan bog‘liq edi. Shu birga,

mulkdorlarga qarshi qattiq ushlab ko‘rilgan, quloqlarni yo‘q qilish kampaniyasi yer-suv qurishi bilan birga olib borilgan. Ushbu mavzu bo‘yicha ma‘lumotlar keltiriladi. 1928-yil 3-dekabr holatiga ko‘ra, eng ko‘p surgun qilinganlar Denov rayoniga to‘g‘ri kelgan. Hozirgi Denov, Sho‘rchi va Oltinsoy hududlarini o‘z ichiga olgan ushbu tumanda jami 496 xo‘jalik tugatilib, ularning egalari surgunga jo‘natilgan. Bular orasida 124 nafar ruhoniylar, 107 nafar amaldor, 249 nafar boy va 16 nafar savdogar bor edi.

Sariosiyo (hozirgi Sariosiyo va Uzun) rayonida ham qatag‘on avj olgan bo‘lib, bu yerda 176 ta xo‘jalik tugatilgan. Ularning tarkibida 34 nafar ruhoniylar, 60 nafar amaldor, 76 nafar boy va 6 nafar savdogar bor edi. 1928-yil 17-noyabrda Sariosiyo rayonining Xufor qishloq kengashida bo‘lib o‘tgan Yer komissiyasining 3-sonli yig‘ilishida Mulla Niyozov, Xol Toipov va Sharif Oripovni tuman ichidagi boshqa qishloqlarga surgun qilish, Mulla Rasul Sharipovni esa boylarni qo‘llab-quvvatlagani uchun jinoiy javobgarlikka tortish to‘g‘risida qaror qabul qilingan.

Shuningdek, 1928-yil 19-noyabr kuni Bobojon Jonmat Mingboshev va Ismatullo Boboyevlar hibsga olinib, Sariosiyo rayonining GPU bo‘limiga topshirilgan. Bu holatlar qatag‘on siyosatining nafaqat mulkdorlar, balki jamiyatning turli qatlamlariga ham qaratilganini ko‘rsatadi.

1929-1933-yillarda Sovet hukumati tomonidan quloqlashtirish siyosati uch bosqichda amalga oshirilgan. Birinchi toifaga mansub quloqlar hech qanday sud yoki tergovsiz konsentratsion lagerlarga yuborilgan, ayrim hollarda esa o‘lim jazosiga hukm qilingan. O‘limdan qutulganlar esa ikkinchi toifaga o‘tkazilib, SSSRning turli chekka hududlariga yoki o‘zlari yashagan joydan uzoq viloyatlarga surgun qilingan. Uchinchi toifaga mansub kishilar esa o‘z hududlaridan butunlay chiqarilmagan, ammo ularning yashash joylari jamoa xo‘jaliklaridan uzoqdagi maxsus posyolka va tumanlarga ko‘chirib o‘tkazilgan. Bu siyosat natijasida ko‘plab dehqon xo‘jaliklari yo‘q bo‘lib ketdi, minglab oilalar ajralib, og‘ir hayot sharoitiga duch keldi.

1930-yilga kelib, quloqlashtirish siyosati yanada jadallashdi va ommaviy tus oldi. Sovet hukumati tomonidan olib borilgan bu jarayon natijasida minglab dehqonlar o‘z yer-mulkidan mahrum qilindi, ularning aksariyati badarg‘a qilinib, uzoq hududlarga surgun qilindi. Ayniqsa, iqtisodiy jihatdan nisbatan barqaror xo‘jaliklarga ega bo‘lgan boy dehqonlar va mulkdorlar davlatning asosiy nishoniga aylandi. Quloqlashtirish jarayoni faqat mulkni tortib olish bilan cheklanmay, balki jamiyatdagi ijtimoiy tabaqalarni butunlay yo‘q qilish, jamoa xo‘jaliklariga majburiy jalb qilish va qo‘rquv orqali hukumat siyosatini o‘tkazish maqsadini ham ko‘zlagan edi. Bu jarayon natijasida ko‘plab oilalar ajralib ketdi, dehqonlar orasida norozilik kuchaydi va qishloq xo‘jaligi tizimiga jiddiy zarar yetkazildi.

OGPUning 1930-yil fevral oyida Surxondaryo okrugining Boysun rayonida quloqlarni aniqlash bo‘yicha olib borgan tezkor ishlari doirasida maxfiy ma‘lumotlar to‘plangan. Ushbu hujjatlar qishloq xo‘jaligi mulkdorlariga nisbatan repressiv choralarning qanday amalga oshirilganini yoritib beradi.

Maxfiy ma‘lumotlarga ko‘ra:

- Quloqlar ro‘yxati tuzilib, ularning iqtisodiy holati batafsil o‘rganilgan.
- Ayrim boy xo‘jalik egalari jinoiy faoliyatda ayblanib, tergov va qamoqqa olinishi belgilangan.

- Surgun qilish rejasi ishlab chiqilib, ma‘lum bir toifadagi dehqonlar o‘z hududlaridan chiqarilgan.

- Okrug bo‘ylab aholini jamoaviy xo‘jaliklarga majburiy jalb qilish ishlari jadallashgan.

Bu ma‘lumotlar OGPUning o‘sha davrdagi repressiv siyosati qanday amalga oshirilganini hamda quloqlashtirish siyosati qanday tartibda olib borilganini ochib beradi.

Ro‘ziyev Holiq Pulhokim qishlog‘ida katta mulkdor bo‘lib, u keng hajmdagi yer va chorva egalik qilgan. U quyidagi aktivlarga ega bo‘lgan:

- **Yer-mulk:** 6 botmon lalmi yer, 4 botmon sug‘orma yer, 3 tanob bog‘ va bedazor.
- **Chorva:** 3 ta ho‘kiz, 2 ta sigir, 3 ta eshak, 3 ta ot, 50 bosh qo‘y.
- **Mehnat resurslari:** Yollanma ishchilardan foydalanish.

Biroq, Pulhokim qishloq kengashi raisi O‘tayev Qosimning yordami bilan Ro‘ziyev Holiq quloqlashtirish siyosati doirasida ro‘yxatga kiritilmay qolgan. Bu holat shuni ko‘rsatadiki, ba’zi

mulkdorlar mahalliy hokimiyatdagi shaxslarning yordami bilan quloqlashtirishdan qochishga muvaffaq bo'lgan. Sovet siyosatining ijrosi esa ba'zan shaxsiy manfaatlar va mahalliy hokimiyatning qarorlariga bog'liq bo'lib qolgan.

Mirzaqulov Ko'char Machay qishlog'ida yirik boylardan biri bo'lib, u keng hajmdagi yer va chorva egalik qilgan. Uning mulki quyidagilarni o'z ichiga olgan:

- **Yer-mulk:** 36 botmon lalmi yer, 4 tanob sug'orma yer.
- **Chorva:** 4 ta ho'kiz, 2 ta sigir, 3 ta ot, 5 ta eshak, 300 bosh mayda mol.
- **Mehnat resurslari:** Yollanma ishchi kuchidan foydalangan.

Sovet hukumati tomonidan "quloq" sifatida tan olinib, RIK tomonidan ro'yxatga kiritilgan. Ammo Mirzaqulov Ko'char mol-mulkinini musodara bo'lishidan saqlab qolish maqsadida qishloq vakili To'ramurodovning yordami bilan uni rafiqasi nomiga o'tkazishga harakat qilgan. Shu sababli:

- 1928-yilda mulkini yashirgani uchun sudga tortilib, jarimaga mahkum qilingan.
- 1929-30-yillarda esa 11 so'm 30 tiyin miqdorida soliqqa tortilgan.

Bu holat shuni ko'rsatadiki, quloqlashtirish jarayonida ayrim boylar mol-mulklarini himoya qilish uchun turli yo'llardan foydalanishga harakat qilishgan, biroq ko'pchiligi baribir davlat nazoratidan chetda qololmagan.

1930-yildan boshlab Sovet hukumati tomonidan quloqlarga qarshi olib borilgan siyosat doirasida, Surxondaryo okrugida quloq xo'jaliklarini tugatish va ularni jinoiy javobgarlikka tortish ishlari jiddiy kuchaytirilgan. Ayniqsa, Denov rayonida bu jarayon jadal tus oldi.

- **Surxondaryo okrugidagi ijtimoiy siyosat:** 1930-yilda Surxondaryo okrugida socialistik musobaqalar o'tkazildi. Ushbu musobaqalar orqali quloqlarning yer va mol-mulklarini musodara qilish, ularni jinoiy javobgarlikka tortish hamda ijtimoiy sinflar o'rtasidagi farqlarni bartaraf etish maqsad qilindi.

- **Denov rayonidagi sud jarayoni:** Denov rayonidagi 5-sonli uchastka xalq sudi tomonidan 1930-yil 31-yanvardan 10-fevralga qadar 66 kishi quloq sifatida jinoiy javobgarlikka tortildi. Bu davrda amalga oshirilgan sud jarayonlari va musobaqalar quloqlarni ijtimoiy tengsizlik va kambag'allikning ildizlari sifatida taqdim etdi.

Bu siyosat, o'z vaqtida surxondaryoliklarning katta bir qismini, jumladan, ijtimoiy mavqei yuqori bo'lganlarni ham ijtimoiy hayotdan ajratib, repressor davrning kuchli elementlaridan biri bo'ldi.

Quloqqa tortish jarayoni, Sariosiyo rayonini ham o'z ta'siriga oldi. 1930-1933-yillarda bu rayon bo'yicha jami 526 xo'jalik quloq sifatida hisobga olingan, shundan 192 kishining ismi aniqlandi. Bu jarayonni yurgizishda, ijtimoiy mavqei yuqori bo'lgan shaxslar, ko'pincha o'z mulklarini yo'qotgan va sud jarayonlarida javobgarlikka tortilgan.

- **Sariosiyo rayonidagi holat:** 1930-yillarda Sariosiyo rayonida quloqlarga qarshi amalga oshirilgan siyosat doirasida ko'plab odamlar, jumladan yirik yer egalarining ko'plab mulklari musodara qilindi. 1928-yilda Ostonaqul Berdiyev kabi yuqori martabali shaxslarning mol-mulklari musodara qilindi, ularning ayrimlari esa quloq sifatida jazolandi.

- **Elmurod hoji holati:** 1930-yilning boshlarida So'fiyon qishlog'idagi Elmurod hoji kabi yirik yer egalariga ham qatag'on siyosati qo'llanildi. Elmurod hoji, xotini Ro'zigul Elmurodova va uch nafar bolasi bilan birga surgun qilindi. Bu qishloqdagi ijtimoiy tengsizlik va boylar ustidan olib borilgan repressiyalar, ommaviy ravishda yashirin tarzda olib borildi.

Bunday holatlar, Sovet hukumati tomonidan amalga oshirilgan qatag'onlik siyosatining ijtimoiy va iqtisodiy ta'sirlarini namoyon etdi. Bu jarayonlar nafaqat yer egalarini, balki ular bilan bog'liq bo'lgan odamlarni ham qamrab oldi.

Shunday qilib, yalpi jamoalashtirish jarayoni natijasida o'ziga to'q, boy va yirik xo'jaliklar tugatilib, "quloq" deb e'lon qilindi. Bunday dehqonlar aslida qishloq xo'jaligi ishlarida katta tajribaga ega bo'lgan, yer bilan ishlashni yaxshi biladigan mutaxassislar edi. Ularning "quloq" sifatida targ'ib qilinishi, haqiqatan ham, davlat tomonidan qishloq xo'jaligini boshqarish va ishlab chiqarishning samaradorligini oshirishga qaratilgan emas, balki iqtisodiy va siyosiy nazoratni kuchaytirishga yo'naltirilgan siyosatning bir qismi bo'ldi. Bu jarayon, dehqonlar va ko'plab yirik

yer egalarning iqtisodiy erkinliklarini cheklab, ular ustidan o'zlashtirish va boshqaruvni markazlashtirishga qaratilgan rejalarning amalga oshirilishini anglatadi.

Ommaviy qatag'onlarning eng dahshatli va keng ko'lamlisini 1937-1938-yillardagi "katta qirg'in" tashkil etdi. Bu jarayon, asosan, bolsheviklar partiyasi arboblari o'rtasidagi hokimiyat uchun kurash natijasida boshlangan. Stalinchilar o'z hokimiyatini mustahkamlash, siyosiy raqiblarini yo'q qilish va o'zlariga qarshi chiqayotganlarni jazolashni maqsad qilib qo'ygan edi. Shu tariqa, ular faqat o'zlariga qarshi bo'lganlarni emas, balki qamoqdan chiqqan quloqlar, ruhoniylar, sobiq oq gvardiyachilar, yirik boylar va boshqa siyosiy dushmanlarini ham o'z maqsadlariga erishish uchun qirg'in qilishdi. Bu dahshatli davr davomida minglab odamlar nohaq ayblovlar bilan qatl etildi yoki qamoqqa olingan, ko'plab oilalar fojialarga duchor bo'lgan.

"Katta qirg'in" davrida NKVDning Surxondaryo okrug bo'limi o'z faoliyatini juda "qattiq" olib bordi. Shu jarayonda, ko'plab fuqaro va siyosiy qarshilikni bildirgan shaxslar ta'qibga tushib, jismoniy va ruhiy qatag'onlarga duchor bo'ldilar. 1937-yil 25-oktyabrda O'zSSR NKVD qoshidagi Uchlikning yig'ilishi bo'lib o'tdi. Ushbu yig'ilishda Apresyan (O'zSSR ichki ishlar xalq komissari), Segizboyev (O'zbekiston XKS Raisi), Sheyndlin (O'zSSR prokurori), va Yakovlev (O'zSSR NKVDsi Davlat xavfsizlik boshqarmasining 8-bo'lim boshlig'i) qatnashdilar. Yig'ilishda Surxondaryo okrugidagi NKVD bo'limi tomonidan taqdim etilgan jinoiy ishlar bo'yicha 26-sonli bayonnoma tuzildi, bu esa quyi idoralar tomonidan amalga oshirilgan repressiyalarni tasdiqlovchi hujjat hisoblanadi. Bu jarayonlarda ko'plab nohaq ayblovlar, fojiali qatag'onlar va ta'qiblar amalga oshirildi.

4. Xulosa:

O'zbekistonning Surxondaryo vohasida Sovet hukumati mulkdorlar va boylarga qarshi amalga oshirilgan repressiya siyosati o'zining jiddiy va uzoq ijtimoiy, qo'llab-quvvatlashga olib keldi. Bu tabiiy o'sha davrda yashagan insonlarning hayotini, balki butun bir avlodning fikrini, ijtimoiy pozitsiyasini va jamiyatdagi o'rni haqida ham ta'sir ko'rsatadi. Mulkdor qatag'on qilish siyosati Sovet Ittifoqining umumiy muammolariga xizmat qilgan holda, bu jarayonlarning xalqning umumiy maqsadlariga xizmat qilgan turmush tarziga, mehnatiga va ijtimoiy o'zgarishlarga olib kelingan jarohatlarni hali ham bo'lib qolmoqda. Ush ishda olingan manbalar, mulkdorlarni repressiya qilishning ijtimoiy va iqtisodiy sohalarda qoldirgan izlarini ko' olib ular bo'yicha yanada chuqurroq ilmiy izlanishlarni olish uchun asos bo'lishi mumkin.

Yer-suv jarayoni va unga aloqador siyosatlar ekologik muammolarga, ayniqsa, Aral dengizining chiqib ketishiga olib keldi. Suv resurslarining haddan tashqari ulanishi tuproqning sho'rlanishiga va qishloq xo'jaligi degradatsiyasiga yordam berdi, bu esa Xorazm kabi maydonda aniq ko'rinib turdi. Ijtimochirishiy va mulkdorlarga qarshi oilalarni parokanda qildi va qishloq aholisi uchun kambag'allikni oshirgan.

Iqtiboslar/Сноски/References:

1. Turapova M.T. O'zbekiston janubiy hududlarida demografik jarayonlar (XIX asrning II yarmidan– XX asrning I yarmigacha). Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Termiz, 2021. –B. 87-88. 233. [Turapova M.T. Demographic processes in the southern regions of Uzbekistan (from the second half of the 19th century to the first half of the 20th century). Doctor of Philosophy (PhD) Dissertation in History. – Termiz, 2021. -B. 87-88. 233.]

2. Yakubova D.T. O'zbekistonda paxta yakkahokimligining o'rnatilishi vauning natijalari (1930 – 1990-yillarda Surxon vohasi misolida). Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Termiz, 2021. –B.50. 234. [Yakubova D.T. The establishment of a cotton monopoly in Uzbekistan and its results (in the case of the Surkhan oasis in the 1930s-1990s). Doctor of Philosophy (PhD) Dissertation in History. – Termiz, 2021. – B.50. 2]

4. Qobilov X. Sovet hokimiyatining O'zbekistonda amalga oshirgan yer-suv islohotlari va uning natijalari (1920 – 1940-yillarda Surxondaryo misolida). Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi, Termiz, 2023. [Kabilov H. The land and water reforms carried out by the

Soviet authorities in Uzbekistan and their results (in the case of Surkhandarya in the 1920s-1940s). Doctor of Philosophy (PhD) dissertation in historical sciences, Termiz, 2023.]

5. Umarov I. Badash: tarix va an'ana. –Termiz: Surxonashr, 2018. – B. 36. [Umarov I. Badash: history and tradition. – Termiz: Surkhannashr, 2018. – B. 36.]

6. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 18-fond, 1-ro'yxat, 521 ish, 2-3 varaqlar. [State archive of Surkhandarya region, fund 18, list 1, 521 cases, sheets 2-3.]

7. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 18-fond, 1-ro'yxat, 521 ish, 13, 27-varaqlar. [State archive of Surkhandarya region, fund 18, list 1, case 521, sheets 13, 27.]

8. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 18-fond, 1-ro'yxat, 521 ish, 13, 27, 28-varaq. [State archive of Surkhandarya region, fund 18, list 1, 521 cases, sheets 13, 27, 28.]

8. Darmonova.M “Sovet hokimiyatining qatag'on siyosatiga doir” maqola O'zbekiston tarixi jurnali. [Darmonova.M. Article "On the Repressive Policy of the Soviet Government" Journal of the History of Uzbekistan.]

ЎТМИШГА НАЗАР

8 ЖИЛД, 5 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 8, НОМЕР 5

LOOK TO THE PAST

VOLUME 8, ISSUE 5

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000